

AZ 1974. ÉVI ŐSZI MADÁRMOZGÁS BIHARUGRA KÖRNYÉKÉN

Jánossy Dénes és Jánossy László

1974. szeptember 9–14. közötti időben terepbejárást s ezzel egybekötött madármegfigyeléseket végeztünk a biharugrai halastavak körzetében. Tekintettel arra, hogy erről a területről igen kevés és főleg szórványadatot találtunk az irodalomban (pl.: MÜLLER G. 1954; JAKAB A. 1957; PÁTKAI I. 1957; NAGY L. 1962; KOVÁCS B. 1965, 1968; FÁBIÁN–STERBETZ 1966 stb.) nem tartottuk feleslegesnek erről e helyen pontos számszerű adatokkal egy kis ismertetést közreadni.

A hely Kelet-Magyarországon, közvetlenül a román határ mentén, az úgynevezett Körös-vidéken, az Alföld legnagyobb süllyedékében, a Sebes Köröstől közvetlenül délre fekszik. A múlt század végi vízszabályozások előtti időkben a területet elhagyott folyómedrek, vadvizek borították. A Biharugrától nyugatra fekvő vadvizes részt összefoglaló néven Kis-Sárrétnek nevezték annak idején.

A vízszabályozás utáni időkben ebben a szikes vápában először halastavat, majd víztárolót, és az utóbbi években két, egymástól egy szikes felülettel elválasztott, tócsoportból álló halastórendszert létesítettek (részletesebben lásd NAGY L. 1962).

A terület aljzatát lösz képezi, mely hazánk egyik legvastagabb pleisztocén üledéksorára települt.

A halastavak közvetlen környékét másodlagosan képződött nádasok alkotják, a két tórendszer között jellegzetes (szolonyec típusú) sziki vegetációban (sok *Limonium gmelini*-vel), ültetett akácok találhatók. A tavak tágabb körzetében birkalegelők és mezőgazdasági területek húzódnak.

A terület helyi éghajlata erősen száraz (az évi csapadék 500–550 mm) és meleg. Ez utóbbira rávilágító két jellemző adat: a hótakarós napok száma sokévi átlagban az országban ezen a területen a legkevesebb (kevesebb évi 30 napnál) egyúttal a hőségnapok száma is a legnagyobb (évi 25–30 nap), akár csak a júliusi középhőmérséklet (21–22 °C), ugyanakkor az évi hőingadozás közepesnek mondható (BACSÓ, KÉRI és MÁNDI térképei; BULLA, 1964).

Ilyen előnyös éghajlati feltételek mellett a nagy nádas és vízfelületek különösen kedveznek a vízimadarak megtelepedésének.

Tekintettel arra, hogy a területnek ornitológiai szempontból nézve kifejezetten madárvédelmi (főleg egyes kiemelten védendő fajok megóvása) jelentősége van, ki kell emelni DR. KOZMA LAJOSNAK a halgazdaság vezetőjének e tekintetben példamutató tevékenységét. E helyen szeretnék köszönetet mondani neki egyúttal megfigyeléseink megértő támogatásáért is.

A helyszín leírása

A fent röviden említett tócsoportok közül az északiak (Központi tavak) szabálytalanabb alakjuknál fogva látszólag jobban visszaadják az egykori vízfelületek, illetve a természetes teknőképződés foltszerűségét, míg a déli csoport (Begécsi halastavak — Sziki-tavak) mértanilag szabályos körvonalakkal a mesterséges halastavak képét jobban tükrözik. Az északi csoport azonban közelebb esik a civilizációhoz (a falu és a halgazdaság közvetlen közelében), a déli pedig már nagyobb kiterjedésénél fogva is zavartalanabb képet nyújt, azonkívül két, röviddel odaérkezésünk előtt víztelenített tó (1. és 6.) gazdagabb táplálékkínálásával közismerten nagy vonzerőt gyakorol a vízimadarakra. Így 6 nap alatt az egész területet bejártuk ugyan, figyelmünket mégis inkább a déli (begécsi és sziki) halastavakra összpontosítottuk.

A megfigyeléseket átlagban reggel 7 órától este 7 óráig végeztük, kis déli szünettel.

Az időjárás — a hely átlagának megfelelően — mindvégig felhőmentes, száraz, napos volt, gyenge széljárással, átlagosan 25–30 °C-ig emelkedő hőmérséklettel napközben.

Mielőtt a megfigyelt fajok rövid ismertetésére rátérnénk, itt még egyszer meg kell említenünk, hogy a halgazdaságokban követésre méltó madárvédelmi intézkedések nyomaival lépten-nyomon találkoztunk, így pl.: a gátakon a vegetáció megőrzése kellő költőhelyek biztosítása céljából, nagyobb, egybefüggő nádfelületek meghagyása stb.

A megfigyelt fajok

Jelzések: K. T. = „Központi-tavak”; Sz. T. = Sziki-tavak — Begécsi-tavak.

Podiceps ruficollis — Kisvöcsök: 30–40 db IX. 11. K. T., Szilas tavon; 20–25 db IX. 12. 6. sz. Sz. T.

Podiceps nigricollis — Feketenyakú vöcsök: IX. 10. 7 db 2. sz. Sz. T.

Podiceps cristatus — Búbosvöcsök IX. 9. 10 db 2. sz. Sz. T.; IX. 10. 15 db 1. sz. Sz. T.; IX. 11. 10–15 db K. T. Szilas-tó, 20 db 2–5. Sz. T.; IX. 12. 25 db 2. Sz. T.; IX. 13. 50 db 3. Sz. T., két idős tojó csíkos fiatalokat vezet.

Phalacrocorax carbo — Kárókatona: IX. 11. 1 db K. T., Szilas-tó.

Ardea cinerea — Szürke gém: IX. 9. 20–25 db 1. sz. Sz. T.; IX. 10. 115 db és egy 40–50-es, másik csapat ugyanott; IX. 11. 2 db. Nagy-Sziki-tó, IX. 12. 80 db, ugyanott 5 db a 2. sz., 3 db a 3. sz. és 17 db a 6. sz. tavon. IX. 13. 8–10 db 6. sz. Sz. T.

Ardea purpurea — Vörösgém: IX. 10. 2 db 1. sz. Sz. T. IX. 11. 1 db K. T. Szilas-tó; IX. 12. 3 db 7. sz. Sz. T.

Ardeola ralloides — Űstökös gém: IX. 10. 1 db 1. sz. Sz. T. 3 db 2. sz. Sz. T.; IX. 11. 6 db K. T. Szilas-tó, IX. 12. 1 db 7. sz. Sz. T.

Egretta garzetta — Kis kócsag: IX. 9. 1 db 1. sz. Sz. T.; IX. 10. 1 db ugyanott; IX. 11. 1 db, majd 3 db. Kis- és Nagy-Sziki-tó; IX. 12. 2 db 6. sz. Sz. T.; IX. 13. 3 db ugyanott.

Nycticorax nycticorax — Bakesó: IX. 9. 14 db négy csoportban 1. sz. Sz. T.; IX. 11. 1 db K. T. Szilas-tó; 46 db a Nagy-Sziki tó keleti sarkában levő nyárasban, 17 db a tavon; IX. 13. 5 db ugyanott.

Ixobrychus minutus – Pocgém: IX. 11. 1 db Nagy-Sziki tó és IX. 12. 1 db 2. sz. Sz. T.

Plegadis falcinellus – Batla: IX. 10. 4 db este húz K. (Románia) felől (Kárászos-Erdős tavaknál, Sz. T.).

Platalea leucorodia – Kanalasgém: IX. 9. 60 db 1. sz. Sz. T. IX. 10. 50 db ugyanott; IX. 12. 62 db ugyanott, mind a helybeli fészektelepből származnak.

Anser anser – nyári lúd. Húzások: IX. 10. 16 db Nagy-Sziki tó; IX. 11. 6 db K. T.; IX. 12. 99 db és később 160 db, 6. sz. Sz. T.; IX. 13. 50 db 6. sz. Sz. T.; végül a 4. sz. Sz. T. keleti nádas részében 250 db megül, egy sebzett példány közelre bevár.

Anas platyrhynchos – Tőkés réce: IX. 9. 17 db 1. sz. Sz. T. és 80 db 2. sz. Sz. T.; IX. 10. kb. 1000 db Nagy-Sziki-tó és 500 db Ludas tó K. T.; és kb. 3000 db a Nagy- és Kis-Sziki-tavakon; IX. 12. kb. 120 db 3. sz. 40 db 4. sz. 30 db 6. sz. és 10 db 7. sz. Sz. T.; IX. 13. kb. 500 db Nagy-Sziki-tó kb. 300 db 3. sz. Sz. T.; kb. 1000 db 4. sz. Sz. T.; és 20 db 6. sz. Sz. T. Az intenzív vadászat az egyes csoportokat állandó helyváltoztatásra kényszeríti.

Anas crecca – Csörgő réce: IX. 9. 20 db 2. sz. Sz. T.; IX. 10. 20 db 1. sz. Sz. T.; IX. 11. 50 db Szilas-tó K. T. és 40 db Kis- és Nagy Sziki-tó; IX. 12. 30 db 1. sz. Sz. T. és 100 db 6. sz. Sz. T. IX. 13. 150 db 1. sz. 20 db 4. sz. és kb. 200 db 6. sz. Sz. T.

Anas strepera – Kendermagos réce: IX. 13. 2 db Nagy-Sziki-tó.

Anas clypeata – Kanalas réce: IX. 10. 20 db 1. sz. Sz. T.; IX. 11. 4 db Kis- és Nagy Sziki-tó, IX. 13. 3 db 4. sz. Sz. T.

Aythya ferina – Barátréce: IX. 11. 6 db Szilas-tó K. T.; IX. 13. 2 db Nagy-Sziki-tó.

Aythya fuligula – Kontyos réce: IX. 13. 2 db Nagy Sziki-tó.

Aythya nyroca – Cigányréce: IX. 11. 18 db Nagy- és Kis-Sziki-tavak; IX. 12. 15 db 7. sz. Sz. T.

Pernis apivorus – Darázsölyv: IX. 11-én majd IX. 13-án először bizonytalanul, majd közletről biztosan határoztunk meg 1 példányt, mely a tavak felett gyors szárnycsapásokkal húzott el.

Aquila pomarina – Békászó sas: IX. 9-én és IX. 10-én egy-egy alkalommal megfigyeltünk egy magasan, illetve alacsonyan, de tőlünk távol vitorlázó, ujjasan szárnyalt sasalkatú madarat. A meghatározás bizonytalan.

Circus cf. pygargus – Hamvas rétihéja: IX. 12., a 7-es Sz. T. felett köröző ♀ valószínűleg e fajhoz tartozott.

Circus aeruginosus – Barna rétihéja: IX. 9. 1 db az 1. sz. Sz. T. dögön és 2 db a 2. sz. Sz. T. felett; IX. 10. 2. db újra a 2. sz. tó fölött; IX. 11. 1 db a Szilas-tó K. T. felett; IX. 13. 1 db 7. sz. Sz. T. felett.

Pandion haliaetus – Halászsas: IX. 9. 1 db 1. sz. Sz. T. felett; IX. 10. egyszerre 3 db az 1. sz. és 2. sz. Sz. T. felett; IX. 11. 1 db a Ludas-tó (K. T.) felett; IX. 12. 1 db a 3. sz. Sz. T. rúdon ülve és 1 db egy kútágason, kb. 4 óras „emésztőpihenőt” tart az 1. sz. Sz. T.-nál; IX. 13. 1 db 1. sz. Sz. T.-nál ülve.

Falco subbuteo – Kaba: IX. 10. 1 db 1. sz. Sz. T.; IX. 11. 1 db a Ludas-tó (K. T.) felett.

Falco tinnunculus – Vörös vércse: IX. 10. 3×1 db Nagy-Sziki-tó, K. T.; IX. 11. 3 db ugyanott.

Phasianus colchicus – Fácán: egyes példányok a tavak körül.

Rallus aquaticus – Guvat: IX. 11. 1 db (megfigyelve), Nagy-Sziki-tó; IX. 13. 1 db (hang), 6. sz. Sz. T.

Gallinula chloropus — Vízityúk: IX. 9. 18 db (3-as, 6-os csoportokban) 2. sz. Sz. T.; IX. 10. 6 db ugyanott; IX. 12. 40 db 7. sz. Sz. T.; IX. 13. 2 db 7. sz. Sz. T.

Fulica atra — Szárcsa: IX. 9. 50 db 2. sz. Sz. T.; IX. 10. ugyanannyi ugyanott; IX. 11. 30 db Ludas-tó, K. T.; IX. 12. 10 db 7. sz. Sz. T.

Vanellus vanellus — Bíbic: IX. 9. 16 db 1. sz. Sz. T.; IX. 10. 60 db ugyanott; IX. 11. 15 db Nagy-Sziki-tó; IX. 13. 40 db 6. sz. Sz. T.

Charadrius hiaticula — Parti lile: IX. 9. 6 és 2 db 1. sz. Sz. T.; IX. 10. 8 db ugyanott, IX. 12. 3 db 6. sz. Sz. T.; IX. 13. 2 db ugyanott.

Numenius arquatus — póling: IX. 9. 10 db 1. sz. Sz. T.; IX. 10. 6 db ugyanott, IX. 11. 1 db Ludas-tó, K. T.; IX. 12. 4 db az 1. sz. és ugyanannyi a 6. sz. Sz. T.; IX. 13. 6 db 6. sz. Sz. T.; és 40 db 1. sz. Sz. T.

Limosa limosa — Goda: IX. 9. 90 db 1. sz. Sz. T.; IX. 10. 5 db ugyanott; IX. 11. 3 db K. T. kis tocsogó; IX. 12. 15 db 1. sz. Sz. T. és 20 db 6. sz. Sz. T.

Tringa erythropus — Füstös cankó: IX. 9. 8 db 1. sz. Sz. T.; IX. 10. 20 db ugyanott, IX. 11. 5–6 db ugyanott és 2 db K. T., É-i kis tocsogó; IX. 12. 120 db 1. sz. Sz. T. és 100 db 6. sz. Sz. T.; IX. 13. 78 db 6. sz. Sz. T.

Tringa totanus — Piros lábú cankó: IX. 9. 70 db 1. sz. Sz. T.; IX. 10. 200 db ugyanott, IX. 11. 8–10 db ugyanott, IX. 12. kb. 1000 db 1. sz. és 300 db 6. sz. Sz. T., IX. 13. 150 db 6. sz. Sz. T.

Tringa ochropus — Erdei cankó: IX. 11. 3 db Kis-Sziki-tó (Sz. T.).

Tringa glareola — Réti cankó: IX. 9. 20 db 1. sz. Sz. T.; IX. 11. 2 db É-i kis tocsogó, K. T. és 3 db Kis-Sziki-tó; IX. 12. 20 db 1. sz. és 50 db 6. sz. Sz. T.

Tringa nebularia — Szürke cankó: IX. 12. 10 db 6. sz. Sz. T. (meghatározás bizonytalan).

Tringa hypoleuca — Billegető cankó: IX. 12. 2 db 2. sz. Sz. T.; IX. 13. 1 db kis tocsogó (Sz. T.).

Gallinago gallinago — Sárszalonka: IX. 9. 20 db 1. sz. Sz. T.; IX. 10. 120 db ugyanott; IX. 11. 8–10 db Kis- és Nagy-Sziki-tó; IX. 12. 50 db 6. sz. Sz. T.; IX. 13. 31 db ugyanott.

Calidris alpina — Havasi partfutó: IX. 10. 2 db 1. sz. Sz. T.

Philomachus pugnax — Pajzsos cankó: IX. 10. 13 db 1. sz. Sz. T.; IX. 12. 10 db 1. sz. és 8 db 6. sz. Sz. T.; IX. 13. 6 db 6. sz. Sz. T.

Larus argentatus — Ezüstsirály: IX. 9. 10 db 1. sz. Sz. T.; IX. 10. 8 db ugyanott; IX. 11. 3 db Nagy-Sziki-tó; IX. 12. 5 db 1. sz. Sz. T.

Larus ridibundus — Dankasirály: az egész területen állandóan tömegesen mozog (3000–4000 db).

Hydroprogne tschegrava — Lócsér: IX. 9. 4 db 1. sz. Sz. T.

Chlidonias niger — Kormosserkő: IX. 11. 1 db Nagy-Sziki-tó felett.

Columba palumbus — Örvös galamb: IX. 12. 6 db 1. sz. Sz. T. felett.

Streptopelia turtur — gerle: IX. 11. 5 db a Sziki-tavak felett.

Streptopelia decaocto — Balkáni gerle: IX. 11. 10 db a tavak peremén (Sz. T.)

Athene noctua — Kuvik: IX. 11. 1 db este a Sz. T-től É-ra.

Alcedo atthis — Jégmadár: IX. 9. 1 db a Nagy-Sziki-tó peremén.

Alauda arvensis — Mezei pacsirta: a két tórendszer közötti legelőn 1–2.

Hirundo rustica — Füstifecske: 40–50-es csapatok állandóan köröznek.

Corvus cornix — Dolmányos varjú: IX. 10. 1 db IX. 12. 20. db mozog a tavak felett.

Corvus frugilegus – Vetési varjú: alkonyatkor 300 – 400-as csapatok húznak.

Pica pica – Szarka: IX. 11. 5 db Nagy-Sziki-tó.

Remiz pendulinus – Fügőceinege: IX. 10-én 2 db és IX. 13-án 6 – 8 db a 3. sz. Sz. T. nádszegélyében.

Acrocephalus scirpaceus – Cserregő nádiposzáta: IX. 9. 1 db 1. sz. Sz. T.; IX. 11. 1 db ugyanott; IX. 13. 6 db (külön-külön) 3. sz. Sz. T. (mind a nádszegélyben).

Acrocephalus schoenobaenus – Foltos nádiposzáta: IX. 13. 4 db (külön-külön) 3. sz. Sz. T. és 6. sz. Sz. T. mellett.

Acrocephalus paludicola – Csikosfejű nádiposzáta: IX. 10. 1 db 2 sz. Sz. T. mellett.

Acrocephalus arundinaceus – Nádirigó: IX. 12. 1 db 1. sz. Sz. T. mellett.

Motacilla alba – Barázdabillegető: IX. 11. 6 db Nagy-Sziki-tó; IX. 12. 40 db 1. sz. Sz. T.

Lanius collurio – Tövisszűrő gébics: IX. 11. 3 db Sziki-tavak mellett.

Emberiza schoeniclus – Nádi sármány: IX. 11. és IX. 13. 1 – 1 db az 1-es tó nádszegélyében.

Sturnus vulgaris – Seregély: esténként 10 000-es nagyságrendben húznak a nádasba.

A napokra és tavakra lebontott megfigyelési adatok megvilágítják a vonulási hullámokat és a helyi mozgások irányát. Érdekes lenne ezzel kapcsolatban is itt – mint más hasonló területeken – a táplálékkínálat (főleg plankton) és madárvilág kapcsolatának behatóbb elemzése.

Érdekes pl. a szegedi Fehér-tón végzett hasonló megfigyeléseinkkel összehasonlítva a homokos-szikesekhez kötött fajok hiánya (gulipán, gólyatöcs) és kisebb partfutók csekély száma is. (Kevés havasi partfutó, de fenyérfutó, törpe partfutó stb. távolléte is.)

Figyelemreméltó az országos viszonylatban is jelentős fészkelő nyárilúd-állomány, valamint az elmúlt évben először létesült kanalasgémtelep. Az eddigi gyűrűzési adatok alapján nyilván skandináviai eredetű halászsasok jelentős mozgása az észak-európai szigorú védelem örvendetes eredményét tükrözi.

Tudomásom szerint végül a lócsér és a pelikán (lásd alább) előfordulására vonatkozólag ezek az első adatok erről a területről.

Kiegészítésképpen megemlítjük, hogy KIS GERGELY helybeli vadőr közlése szerint odaérkezésünk előtt két pelikán (feltehetőleg rózsás pelikán) tartózkodott napokig a területen. TÖRÖK LÁSZLÓ szerint közvetlenül a tavak mellett hét éven át vörös kánya fészkel, de két évvel ezelőtt sajnálatos módon kilövés áldozatai lettek. Ezenkívül a helybeliekkel való beszélgetés során kiderült, hogy a környéken több, kitömött madaraktól álló magángyűjtemény van, melyekben a leírás alapján, sok egyéb között békászó sas (fekete sas?) is található, mely erről a területről az elmúlt évtizedekből származik. Sajnálatos, hogy ezek adatai a szakkörök számára elveszettek tekintendők.

A gyűjteményeket sajnos személyesen nem volt alkalmunk megtekinteni.

Irodalom

- Bulla B.* (1964): Magyarország természeti földrajza. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, pp. 420.
- Fábián Gy.—Sterbetz I.* (1966): Fekete kiskócsagok (*Egretta g. garzetta* L.) Európában. *Aquila*, 71—72. 1964—65. p. 99—112.
- Jakab A.* (1957): Madártani megfigyelések Biharugrán. *Aquila*, 63—64. 1956—57. p. 318.
- Kovács B.* (1965): Adatok Hajdú-Bihar megye madárvilágához. — A Debreceni Déri Múzeum 1965. évi Évkönyve. p. 363—381.
- Müller G.* (1954): Énekeshattyú Biharban. *Aquila*, 55—58. 1948—51. p. 232.
- Nagy L.* (1962): A volt bihari Sárrét jelenlegi madárvilága. *Aquila*, 67—68. 1960—61. p. 151—157.
- Pátkai I.* (1957): Vörösfarkú ölyvek megjelenése Magyarországon 1955—56 telén. *Aquila*, 63—64. 1956—57. p. 266.
- Pátkay I.* (1964): Kis kárókatona Biharugrán. *Aquila*, 69—70. 1962—63. p. 268.

Einige Daten über dem Vogelzug im Herbst 1974 bei Biharugra

Dénes Jánossy und László Jánossy

Die Autoren durchführten Beobachtungen im Fischteichgebiet bei Biharugra (Ostungarn, Kom. Békés), während des 9. bis 14. Septembers 1974.

Die täglichen Bewegungen und der Zug der meisten der beobachteten 64 Arten wird im ungarischen Text angegeben. Bemerkenswert ist der bedeutende Bestand der Graugans, sowie die in den letzten Jahren erfreulicherweise wachsende Brutkolonie der Löffler.